

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(22)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Саєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Радзієвський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Сіньов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 6 від 24 червня 2009 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — Вип. 3(22). — 256 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

ISBN 978-611-02-0010-3

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2

ISBN 978-611-02-0010-3

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Дворников В. М. Проблеми механізму банкрутства і сучасні шляхи їх вирішення.....	77
Захожай В. Б. Регіональна сегментація ринку лісопродукції.....	5	Товт О. М. Методологічні основи формування соціальної орієнтації економіки	81
Семененко І. С., Семененко О. С. Форми і механізми активізації єврорегіонального транскордонного співробітництва на українсько-угорському прикордонні.....	12	Потюк Б. С., Андреева Х. П. Экономическая дифференциация украинской экономики.....	90
Дікарев О. І. Економічна дипломатія як досвід гармонізації конкуrentних енергетичних стратегій і ресурс міжнародної енергетичної безпеки.....	19	Недашковська Н. В. Система організації лікування та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні.....	97
Коваль М. І. Методологічні проблеми організаційно- технічного забезпечення аналізу та експертизи державного бюджету в умовах функціонування АІАС “Держбюджет”.....	27	Казымов Фахри Хангусейн оглы Современное состояние банковской системы Азербайджана.....	104
Юсеф Н. Н., Гараханлу Фарназ Економічні інтереси України на Близькому Сході.....	34	Дурбало О. В. Демографічний фактор та його зв'язок із сімейною політикою в Україні.....	108
Головач Н. А. Факторний аналіз динаміки економічної ефективності	38	ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	113
Задорожний В. П. Інвестиційні процеси у світовій економічній системі під впливом глобалізації	41	Гольцов А. Г. Геопросторова політична організація світу: сучасний стан і тенденції трансформації.....	113
Шихизаде Интигам Алисахиб оглы Управление инвестициями по диверсификации транзитных газотранспортных систем (на примере России и Украины)	49	Кочетков В. В., Кочеткова Л. Н. Постиндустриальное общество и социально-правовое государство.....	119
Гармашів В. Г. Геоекономічні стратегії причорноморських держав у контексті інтересів України	54	Логвиненко С. В. Тероризм і світова безпека в контексті політики національної безпеки України.....	128
Мамедов Ровшан Принципи сучасної інтеграційної стратегії України	60	Беспаль Д. Г. Громадські організації в політичній системі України.....	133
Динєв Йордан Дімітров Шляхи і перспективи України та Болгарії на світовому ринку туристичних послуг.....	68	Щербак Д. С. Теоретичні та історичні аспекти соціальної політики України.....	139
		Гжегож Типанський Роль ЗМІ в демократизації політичного процесу України	146

Абдуллаев Самир Проблема Каспия.....	152	ЮРИДИЧНІ НАУКИ	201
Лук'янова Н. Л. Державна молодіжна політика як засади практичної реалізації політики щодо молодого покоління в Україні	158	Моршинев Є. І., Федик Є. І. До проблеми правового забезпечення матеріальної відповідальності працівників і перспектив її існування	201
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	162	Низенко Е. І. Деякі аспекти захисту інформації у сфері підприємницької діяльності.....	208
Чернуха Н. М., Бахов І. С., Пантохін В. О. Виховання культури міжнаціонального спілкування і толерантної поведінки у вищій школі	162	Гудов В. В. Витоки інститутів громадянського суспільства в давній Русі-Україні	213
Сусьька О. О. Мас-медіа та їх роль в політичному дискурсі (соціально-психологічний аспект).....	168	Побережний В. І. Незаконні дії у разі банкрутства: вітчизняний і зарубіжний досвід.....	217
Андрощук А. Г. Лінгвопсихологічний вимір сучасної бізнес-освіти.....	174	Романченко С. Г. Роль та місце процесуальних норм у податковому праві	220
Терлецька Н. В. Невротичні розлади як психогенні захворювання в медичній психології.....	179	Глієва Стоянка Іванова Здійснення суб'єктивного цивільного права за законодавством України і Республіки Болгарія	228
Садовая М. А. Категория цели как составляющая потенциала самореализации личности	185	Лезнер В. В. Громадянське суспільство: поняття, ознаки і принципи діяльності.....	235
Проскуріна В. А. Комунікація і комунікативні бар'єри: соціально-психологічний підхід	190	Ноженко В. А. Концепції співвідношення законності та справедливості в ідеях учених ХХ століття	243
Шителік Т. В. Роль нравственной психологии в развитии личности	198	Сокуров Я. Міжнародний захист права дитини на освіту	249
		Відомості про авторів	253

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 3(22), с. 139–145

Розглядаються структура соціальної політики в Україні, її основна мета й призначення, а також історія становлення.

Світовий та вітчизняний досвід доводить, що найбільші соціальні перетворення є успішними настільки, наскільки свідомо та відповідально в них беруть участь інститути громадянського суспільства та громадяни держави. Саме тому під час докорінних соціально-політичних змін суттєво аналізуються теоретичні, методологічні та практичні аспекти соціальної політики і соціальної держави.

Питання, пов'язані з розумінням сутності соціальної політики, взаємовідносин держави та суспільства, здавна є предметом уваги філософів та мислителів. Ще з далеких часів учені визнавали, що завдання держави — турбота про своїх громадян. У Стародавній Греції в містах-полісах існувало таке правило, що будь-яка влада, оскільки вона влада, має на меті благо саме тих, хто їй підвладний, а справжній правитель має на меті не те, що йому придатне, а те, що придатне підвладному [13, 104–105]. Дещо пізніше грецькі філософи стверджували, що держава створюється не задля того, щоб жити, а задля того, щоб жити щасливо [1, 67–69].

Мислителі Нового часу, серед яких Б. Спіноза, І. Кант, Г. Гегель та ін., також розглядали питання про обов'язки держави перед громадянами, вважаючи справедливність незаперечною соціальною та моральною цінністю. Тому в основу філософських теорій того часу було покладено ідею про таке суспільство, в якому кожен міг би “жити за загальним рішенням усіх”. Тому в таких умовах мудрість державних діячів полягала у справедливому врахуванні соціальних інтересів усього суспільства. А німецький філософ В. фон Гумбольд у праці “Ідеї до досвіду, які визначають

межі діяльності держави” аналізує як юридичні функції держави (мир і безпеку в суспільстві, захист прав і свобод індивіда), так і соціальні (турбота про благо та щастя кожного) [7]. Концепція максимальної участі держави та громадянського суспільства у забезпеченні соціальних умов життя громадян отримала найбільш повне відбиття у творах Г. Гегеля, особливо в його вченні про державу [6, 227–278].

Слід підкреслити, що послідовна діяльність з вивчення та визначення соціальної політики як специфічної функції держави та суспільства належить тому часу, коли закладалися основи соціальної держави, — до другої половини XIX ст. Тому цікавим, на нашу думку, є висловлювання німецького вченого В. Зомбарта, який наголошував на тому, що спостережливий теоретик-соціолог “прагне внести в плутанину окремих політичних заходів сенс, однаковість та систему, розрізняє групи однорідних та різних починань і доходить до необхідності встановити поняття соціальної політики” [8, 225].

Хоча окремі приклади державного втручання у соціальну сферу спостерігались і в середні віки (за часів Івана Грозного в 1551 р. у Постанові Стоглавого Собору визначалось, що піклування про бідних є справою суспільства, яке має постачати кошти для цього. Їх розподіл здійснювали обрані довірені особи разом із священниками. Обов'язки суспільства регулювалися “державними засобами шляхом царського веління”, інакше кажучи, “законом”), практика цілеспрямованого регулювання державою соціальних проблем набула поширення тільки у XX ст. Розвиток соціальної політики був пов'язаний з переходом від державної та гро-

мадської благодійності щодо нижчих прошарків населення до вироблення загальнодержавних і місцевих систем соціальної допомоги.

Незважаючи на велику кількість визначень соціальної політики і варіантів її розуміння, за межами дослідницького інтересу, на нашу думку, залишилися деякі питання, зокрема питання про суб'єкти соціальної політики. Деякі автори обмежуються констатацією того, що держава є суб'єктом соціальної політики. Існують також інші точки зору.

У розвинених країнах світу сучасні системи соціальної політики сформувалися переважно на початку 40-х років минулого століття. А головним документом, що регулює соціальну політику, стала Європейська соціальна хартія (1961 р.), яка проголосила право людини на соціальний прогрес.

Загальноприйнятого або найширше вживаного визначення соціальної політики не існує — так стверджує англійський дослідник Теренс М. Ганслі [5]. У різних країнах визначають це поняття по-різному, хоча значна частина цих трактувань є досить схожою та має спільні положення. В більшості визначень поняття соціальної політики пов'язане з низкою заходів уряду та інших організацій, спрямованих на підвищення добробуту і задоволення потреб як найменш захищених груп і індивідів, так і населення в цілому. Зазначимо, що необхідність соціальної політики в суспільстві зумовлюється існуванням соціальної нерівності та обмеженим обсягом ресурсів, тому однією з найважливіших функцій соціальної політики є функція перерозподілу.

Цікаве визначення соціальної політики міститься у “Словнику соціальної роботи” С. Баркера: “Соціальна політика — це діяльність та принцип суспільства, які формують спосіб, за допомогою якого воно втручається та регулює відносини між індивідами, групами, громадами, соціальними закладами. Ці принципи та дії є результатом звичаїв і цінностей суспільства та великою мірою визначають розподіл ресурсів і рівень добробуту його людей” [2, 74].

Особливо слід звернути увагу на те, що англійський дослідник виходить з індивідуального початку в соціальній політиці, крім того, розглядає її як безумовну функцію суспільства, а не держави. Але, як справедливо стверджує В. Карцев, будь-яка потреба не може бути повноцінно задоволеною поза участю особистості у функціонуванні такого компонента суспільства, як людська спільнота [10, 53].

В Американській енциклопедії соціальної роботи Е. Баумхайер та А. Шорр визначили соціальну політику як напрям дій щодо соціальних явищ з метою управління взаємовідносинами і розподілом соціальних ресурсів. Blackwell Encyclopedia of Social Work дає визначення соціальної політики Дж. Стюарта (Велика Британія) як сфери державної діяльності, відповідальної за створення та надання соціального захисту, що включає соціальні послуги та виплати [16, 38].

Соціальна політика — це система програм, служб і заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей. Соціальна політика охоплює усі сфери життєдіяльності людей — виробничу, соціальну, політичну, духовну та регулює відносини між суспільством, колективом, громадою, особою у кожній з цих сфер і зонах їх взаємодії [16, 78].

Хоча наведені вище трактування є, на перший погляд, різними, більшість з них усе ж таки мають спільні положення, які пов'язані з низкою заходів уряду в соціальній сфері, спрямованих на регулювання взаємовідносин, розподіл ресурсів, підвищення добробуту і задоволення потреб як населення в цілому, так і окремих груп та індивідів.

Соціальна політика, — зазначає відомий український вчений В. Скуратівський — передбачає глибинні тенденції розвитку в усіх сферах суспільного життя, що зумовлюють процес розвитку соціального буття і соціальної безпеки людини та цілеспрямований вплив на них суб'єктів регулятивної діяльності. Така політика має виявляти та розв'язувати суперечності як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру в економіці, політиці, соціальних, духовних відносинах, аспектах, тенденціях розвитку та функціонування, що впливають на соціальне буття, соціальне самопочуття та безпеку людини [15, 98].

Оригінальні визначення соціальної політики пропонують російські дослідники. Так, П. Павленко вважає, що державна соціальна політика — це певна орієнтація держави та система заходів з оптимізації соціального розвитку суспільства, відносин між соціальними та іншими групами, зі створення умов для задоволення життєвих потреб їхніх представників.

З точки зору політико-правового тлумачення розглядає соціальну політику російський вчений В. Капіцин: “Соціальна політика в широкому розумінні означає керуючу дію держави, яка ґрунтується на системі правил (норм), нормативних структур, які приймають рішення та організують діяльність, що сприяє залученню в політичні про-

цеси різних суб'єктів. Мета такого впливу — сприяти формуванню спільності інтересів широких верств населення та консолідувати суспільство, домагатись підтримки діяльності держави” [9, 22]. У цьому визначенні важливим є те, що автор підкреслює управлінський зміст соціальної політики держави.

Слід підкреслити, що А. Крупнік у своєму дисертаційному дослідженні “Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства” пропонує свою класифікацію визначень соціальної політики держави.

Перша найбільш різноманітна група походить із отожднення соціального та суспільного, тобто соціальна політика розглядається як “суспільні дії з вирішення проблем, які торкаються всього суспільства”. Мета соціальної політики — сприяти досягненню цілей суспільства.

Друга група враховує передусім соціально-трудові відносини та орієнтована на їх стабілізацію, регламентування відносин праці та капіталу, виключаючи екстремістські або радикальні варіанти розв'язання суперечностей.

Третя група концепцій розглядає соціальну політику як вид суспільної діяльності, яка орієнтована на потенційно соціально небезпечні верстви населення — непрацевдатних, маргіналів, декласованих елементів, щоб через систему державної допомоги та суспільної благодійності забезпечити цим верствам мінімально прийнятний рівень задоволення їхніх потреб, добробуту і таким чином захистити заможні верстви від “можливої неконтрольованої люті”.

Четверта група розглядає соціальну політику як інструмент, який пом'якшує негативні наслідки індивідуальної та соціальної нерівності через систему перерозподільчих заходів. Як правило, дії в рамках такого підходу мають на меті утримати диференціацію доходів різних верств населення у безпечних межах, а засобом є податкова політика.

П'ята група виходить із принципів соціальної справедливості та соціального партнерства як базових цінностей сучасного громадянського суспільства та соціальної держави [12, 6–7].

В одному з перших систематизованих навчальних посібників з теорії та методики соціальної роботи міститься трактування соціальної політики як “причинно обумовленої, ситуативної, динамічної за формою та орієнтацією діяльності з практичної організації соціальної безпеки людей, які прагнуть реалізувати свої потреби та інтереси в суспільстві” [16, 93–94].

До змістовних визначень соціальної політики належить і визначення І. Григор'євої: “Соціальна політика — це діяльність держави та/або суспільства (суспільних інститутів) з узгодження інтересів різних соціальних груп та соціально-територіальних громад у сфері виробництва, розподілу та споживання, які дають змогу узгоджувати інтереси цих груп з інтересами людини та довготерміновими цілями суспільства”.

Отже, на основі системного аналізу поняття соціальної політики, її структури і функцій в історичному і суспільно-політичному вимірах, зіставлення різних підходів і визначень пропонуються такі визначення.

А. Крупнік пропонує наступне: “Соціальна політика — це комплекс заходів, що здійснюються державними інститутами та недержавними суб'єктами з виявлення, задоволення та узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад” [12, 9].

Інший український дослідник О. Воронін вважає, що соціальна політика — це система заходів, принципів, рішень, дій держави та інших суспільних суб'єктів, що сформувалася в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку і спрямована на забезпечення позитивних змін у соціальному просторі [5, 317]. Соціальна політика як частина загальної соціально-економічної політики має на меті досягнення соціального прогресу. Саме тому вона визначає ієрархію цілей соціального розвитку і пропонує шляхи і методи досягнення цих цілей, удосконалення форм та умов життя людей.

Відмінності підходів до визначення змісту соціальної політики віддзеркалюються у різноманітності показників-індикаторів соціального розвитку суспільства, за допомогою яких оцінюється ступінь досягнення мети соціальної політики. Так, у США до системи показників соціальної статистики, яка ведеться на загальнофедеральному рівні та на рівні штатів, входять показники охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти, зайнятості, особистих прибутків, побутових умов, вільного часу та розваг, демографічні характеристики населення [14, 84].

Принципова схема показників соціальної статистики ООН включає такі розділи: демографічна структура населення; соціальна структура суспільства; сім'я та побут; доходи та сімейні заощадження; рівень життя; охорона здоров'я; споживання продуктів харчування; житлові умови; освіта та культура; умови труда та зайнятість; умови життя сільського населення; соціальне забез-

печення; утримання та виховання дітей, інвалідів, літніх і пенсіонерів; суспільні фонди. Отже, зміст поняття “соціальна політика” в різних випадках може істотно ризнитися.

Російський дослідник В. Колков на основі аналізу діяльності сучасних соціальних держав стверджує, що структуроутворюючими елементами соціальної політики є соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальний захист, соціальна робота [11, 37].

В. Капіцин наводить такі напрями соціальної політики: 1) охорона здоров'я та обов'язкове медичне страхування; 2) підтримка сім'ї, дитинства, материнства та батьківства; 3) житлова політика, комунальне, побутове обслуговування населення; 4) підтримка літніх та інвалідів; 5) соціальне обслуговування населення; 6) охорона навколишнього природного середовища; 7) федеральне та муніципальне влаштування мігрантів, особливо біженців і переселенців та ін. [9, 26].

Інші аспекти складової соціальної політики пропонує І. Григор'єва, яка вважає, що соціальна політика спрямована на надання допомоги бідним і боротьбу з бідністю, розвиток соціального страхування, роботу з молоддю, стимуляцію зайнятості, активізацію переведення одержувачів допомоги в розряд економічно та соціально самостійних осіб.

Таким чином, поняття “соціальна політика” охоплює досить різноманітне коло питань життєдіяльності індивідів і суспільства: як діяльність, спрямовану на забезпечення виживання та підтримку життєдіяльності більш слабких членів суспільства — інвалідів, літніх, самотніх, біженців, представників національних меншин та ін., так і забезпечення функціонування та розвитку суспільства в цілому. Саме тому соціальна політика сучасного суспільства має бути спрямована на збільшення ступенів свободи індивідів, розширення можливостей їхнього вибору, реалізацію потенціалу саморозвитку.

Для України на сучасному етапі її розвитку основними цілями соціальної політики є максимальне збереження фізичного, інтелектуального, духовно-етичного потенціалу країни; формування трудової мотивації, яка відповідає вимогам легального ринку та орієнтована на розширене відтворення “людського капіталу” країни як передумову економічного підйому, повноцінного ринку, ефективної економіки; створення інституціональних і соціально-економічних умов для реалізації громадянами, різними суспільними верствами та групами населення своїх потреб

та інтересів, вияву своєї активності та розкриття особистості. Без цього неможливий розвиток громадянського суспільства, особистої свободи, реальної демократії.

Соціальна політика може застосувати не тільки захисні способи щодо критичних верств і груп населення. Вона може передбачати і певну підтримку, наприклад, середнього класу, сприяти його утворенню й зростанню управлінської майстерності, що опосередковано може позитивно впливати на соціальний стан усіх інших верств населення. Прикладами саме таких підходів до здійснення соціальної політики може бути діяльність консерваторів США і Великобританії в епоху Р. Рейгана і М. Тетчер, які обмежувалися створенням “держави добробуту” лише для середніх класів [3, 268–282].

За даними “Соціальної енциклопедії”, у 90-х роках у Російській Федерації склалася така практика, за якою державна соціальна політика була орієнтована більше на загальність і підлеглість економічним інтересам і трактувалася як доповнення до економічної політики [3, 253]. Суб'єктом такої соціальної політики стає не людина, а населення, предметом — соціальна інфраструктура, метою — збереження конкретної державної влади. Подібна соціальна політика веде до зростання суперечностей між суспільством і державою, наслідком чого є соціальна напруженість і соціальні конфлікти.

Подібні риси властиві певною мірою і соціальній політиці України. Соціальна політика держави формується з урахуванням конкретно-історичних умов країни, які впливають на характер і особливості таких аспектів соціальної політики:

- політика доходів населення (життєвий рівень, споживчий кошик, матеріальний добробут);
- політика у сфері праці та трудових відносин (оплата праці, охорона праці та соціальне страхування, зайнятість населення та ін.);
- соціальна підтримка і захист незапрацездатних та малозабезпечених верств населення (пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування, надання соціальних гарантій та ін.);
- темпи і пріоритети розвитку галузей соціальної сфери (охорона здоров'я, освіта, наука, культура, фізична культура та спорт);
- соціоекологічна політика (створення здорових, сприятливих умов для праці, життя та відпочинку);
- політика у сфері розвитку сучасної соціальної інфраструктури (житло, транспорт, до-

роги, зв'язок, торговельне та побутове обслуговування);

- міграційна політика (вимушена міграція, захист прав та інтересів співвітчизників за кордоном, зовнішня трудова міграція);
- політика щодо окремих категорій населення (сімейна, молодіжна, політика щодо літніх, інвалідів та ін.).

Об'єднуючи ці напрями здійснення соціальної політики, можна виокремити такі три її основні функції: економічну (економічно забезпечує політичні перетворення, створює умови для реалізації практичних політичних заходів, стимулює різні види економічної діяльності), соціальну (створює соціально-економічні умови для збереження та розвитку “людського капіталу”, забезпечує необхідний рівень життя для всіх груп населення, доступ до медичного обслуговування, освіти, культурних цінностей) та стратегічну (створює соціально-економічні передумови для розвитку суспільства і збереження стабільного його функціонування).

У нашій державі виокремлено такі основні напрями соціальної політики [18]:

- *політика розподілу і перерозподілу суспільного продукту*: політика формування доходів населення; політика стимулювання найманної праці; політика формування доходів власників засобів виробництва і капіталу; політика оподаткування доходів і майна населення; політика прямого оподаткування доходів; політика непрямого оподаткування доходів; політика оподаткування майна населення (нерухомості); політика індексації доходів населення; політика надання пільг (компенсацій і привілеїв); політика обмеження тінювих доходів;
- *демографічна політика*: політика охорони материнства і дитинства; політика стимулювання репродуктивного зростання населення; політика регулювання шлюбно-сімейних відносин і державної допомоги сім'ї; геронтологічна політика; міграційна політика;
- *політика зайнятості та охорони праці*: політика регулювання ринку праці й забезпечення ефективної зайнятості населення; політика організації та нормування праці; політика забезпечення умов праці; політика страхування праці (у разі безробіття, хвороби або каліцтва); політика забезпечення оптимального вирішення виробничих колективних спорів і трудових конфліктів;

- *політика соціального забезпечення і соціального страхування*: пенсійна політика та забезпечення страхування пенсійних внесків; політика медичного забезпечення і медичного страхування; субсидіарна політика (політика надання адресної соціальної допомоги); політика мінімальних соціальних гарантій, стандартів і ліквідації бідності; політика забезпечення соціальної безпеки;
- *політика гармонізації соціально-економічних інтересів і забезпечення соціального діалогу*: гендерна політика; молодіжна політика; житлова політика; політика розвитку соціальної сфери села; рекреаційна політика; політика захисту прав споживачів; гуманітарна політика.

Аналіз принципів, які більшість сучасних держав покладає в основу своєї соціально-політичної діяльності або в основу хоча би своїх політичних декларацій, дає можливість виокремити наступні принципи соціальної політики: принцип соціальної справедливості, принцип соціальних гарантій, принцип соціальної компенсації, принцип соціальної солідарності, принцип індивідуальної соціальної відповідальності, принцип соціального партнерства і принцип субсидіарності (підтримки) [17, 107].

Як приклад, спробуємо проаналізувати останній принцип, який передбачає надання переваги громадським ініціативам у порівнянні із відповідною діяльністю державних органів і установ при фінансуванні заходів у сфері соціальної політики. Цей принцип сприяє законодавчому регулюванню взаємодії державних і недержавних структур у соціальній сфері і підтримці останніх. Реалізація принципу субсидіарності дає змогу не тільки ефективніше використовувати існуючі матеріальні ресурси, а й більш гнучко реагувати на соціальні виклики і залучати самих громадян до вирішення соціальних проблем.

Виникає науковий інтерес і до проблеми особливостей здійснення соціальної політики саме за умов трансформації суспільства.

Трансформація як термін застосовується для позначення процесу зміни формації. Причому під формацією (від лат. *formatio* — утворення, вид) розуміється історично визначений ступінь розвитку людського суспільства, який характеризується тільки йому властивим засобом виробництва і зумовленими цим засобом соціальними і політичними відносинами, юридичними нормами і установами, ідеологією. Зміна формації, “транс” (від

лат. *trans* — кризь, через) — перша складова складних слів, яка означає рух кризь якийсь простір, перетинання його. У цьому аспекті трансформація (від лат. *transformatio* — перетворення, перебудова) — це зміна стану, властивостей чогось.

Саме тому виникає закономірне запитання, чим же нині характеризується наше суспільство, що трансформується? Як вважають автори монографії “Соціальна політика регіону”, аналіз трансформаційних процесів та їх соціальних наслідків примушує по-іншому підійти до розгляду проблем, що накопичилися в українському суспільстві за роки незалежності. Заслугує на увагу і питання про роль держави у вирішенні соціальних проблем, що дає змогу сформувати принципово нове розуміння сутності соціальної політики. Це дає можливість органам влади створювати нові соціальні практики, які не тільки відтворюють, а й активно змінюють структурні та культурні основи суспільства [15, 9–11].

На думку В. Буреги, закономірним наслідком руйнування традиційних структур і механізмів соціальної інтеграції — структур влади, ідеології, моральних і правових норм, економічних стимулів і професійних вимог — є зростаюче відчуження населення [4, 66]. Причому, саме виходячи з умов після радянського розвитку суспільства і появи нової незалежної, суверенної Української держави, відбувається тотальне руйнування традиційних соціально-регулятивних механізмів. Тому в період трансформації суспільства у людей виникає почуття відчуженості від сучасності, невпевненості у майбутньому, відбувається їхня дезадаптація [4, 67]. Це, у свою чергу, веде до маргіналізації суспільства.

Таким чином, зазначимо, що у перехідному суспільстві маргіналізація розгортається як широкомасштабний, всеосяжний процес. Людина не здатна відразу сприйняти такі радикальні системні зміни й не може адаптуватися до них. А там, де у людей виникають проблеми з адаптацією до нових умов, відбувається процес маргіналізації. Процес адаптації до нових соціальних умов може гальмуватися ще й тому, що з боку суспільства, через ідеологічно панівну еліту, через ЗМІ замість добровільного вибору і засвоєння нових цінностей відбувається їхнє нав’язування. Проте особистість тому і є особистістю, що має свої фундаментальні цінності, які не можна так просто замінити за бажанням політиків чи вождів.

Література

1. Аристотель. Політика / Пер. з давньогрец. та передм. О. Кислюка. — К.: Основи, 2000. — 239 с.
2. Баркер С. Словарь социальной работы: Пер. с англ. — М.: Наука, 1994. — 345 с.
3. Бриттан С. Капитализм с человеческим лицом. — М.: Экономика, 1998. — 317 с.
4. Бурега В. Социально-адекватный менеджмент. В поисках новой парадигмы: Монография. — К.: Академия, 2001. — 272 с.
5. Гансли Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. — К.: Основи, 1996. — 238 с.
6. Гегель Г. Политические произведения. — М.: Наука, 1978. — 438 с.
7. Гумбольд В. Язык и философия культуры. — М.: Мысль, 1985. — 287 с.
8. Зомбарт В. Идеалы социальной политики: Пер. с нем. — СПб., 1996. — 294 с.
9. Капицын В. Социальная политика и право: сущность и взаимозависимость // Рос. журн. социальной работы. — 1998. — № 8. — С. 18–28.
10. Карцев В. Основные компоненты структуры суспільства: структурофіксуюча складова // Людина і політика. — 2001. — № 2. — С. 51–63.
11. Колков В. Социальная безопасность. Ч. 1. — М.: Интерпракс, 1998. — 246 с.
12. Крупнік А. С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства: Дис. ... канд. політ. наук. — Одеса, 2002. — 169 с.
13. Платон. Собр. соч. в 4 т. — Т. 3. — М.: Наука, 1991. — 497 с.
14. Рябушкин Т., Симчера В. Очерки международной статистики. — М.: Госкомстат, 1981. — 295 с.
15. Скуратівський В. А., Палій О. М., Лібанова Е. М. Соціальна політика регіону. — 2-ге вид., допов. та переробл.: Навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління.” — К.: Вид-во УАДУ, 2003. — 364 с.
16. Тамм А. Є., Ріяка В. О. Роль Ради Європи у забезпеченні прав людини на сучасному етапі: Навч. посіб. — Х.: Вид. А. І. Шуст, 2002. — 307 с.
17. Церкасевиц Л. В. Современные тенденции социальной политики в странах Европейского Союза: Учеб. пособие. — СПб.: Изд-во СПб. гос. ун-та экономики и финансов, 2004. — 207 с.
18. Четверикова Л. Суть соціальної політики та аналіз її моделей в соціальних державах. — <http://www.znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p067.php>

Поняття “соціальна політика” охоплює діяльність, спрямовану на підтримку найменш захищених членів суспільства й забезпечення функціонування й розвитку суспільства в цілому. Тому соціальна політика сучасного суспільства повинна бути спрямована на збільшення кількості ступенів свободи індивідів, розширення можливостей їхнього вибору, реалізацію потенціалу саморозвитку.

Понятие “социальная политика” охватывает деятельность, направленную на поддержку наименее защищенных членов общества и обеспечение функционирования и развития общества в целом. Поэтому социальная политика современного общества должна быть направлена на увеличение количества степеней свободы индивидов, расширение возможностей их выбора, реализацию потенциала саморазвития.

The concept “social policy” covers the activity directed on support of the least protected members of a society and maintenance of functioning and development of a society. Therefore social policy of a modern society should be directed on increase in quantity of degrees of freedom of individuals, expansion of possibilities of their choice, realisation of potential of self-development.

Надійшла 24 червня 2009 р.